

Kapittel 3

Prosjektets faglige forankring: samisk kommunikasjon og konflikthåndtering

3.1 Samisk kommunikasjonsgrunnlag

Prosjektets faglige forankring er anvendelsen av en samisk kommunikasjonsmodell for å forstå og forklare konflikter i reindriften. Men vi tenker at modellen også er nyttig i andre typer konflikter, forsoningsarbeid og i samskappingsprosesser. I en artikkel om samisk relasjonell helse som er under publisering (Henriksen, under publisering a), vises til de samiske begrepene *birget/birgejubmi* som kan oversettes til «det å berges eller det å klare seg». I en artikkel om grønt sosialt arbeid, drøfter Henriksen og Larsen (2023) hvorvidt *birget/birgejubmi* elementene *eleš* (nøysomhet), *ávkkástallat* (utnytte en ressurs mest mulig), *gullelašvuohhta* (tilhørighet til et område) og *gulahallat luondduin* (høre med naturen) er samisk tradisjonskunnskap som kan bidra til bærekraft og grønt skifte. Nymo (2011) omtaler *birget* som en samisk filosofi. Porsanger og Guttorm definerer *birgejubmi* som:

birgejubmi skal forstås som levebrød, overlevelsekapasitet, og måten folk (individer og lokalsamfunn) opprettholder seg i et bestemt område med sine respektive ressurser, som finnes eller kan finnes i det naturlige og sosiale miljø. Birgejubmi fordrer kunnskap, opp-

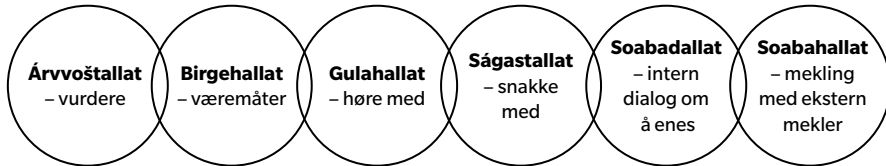
finnsomhet, refleksivitet og faglig og sosial kompetanse. Det binder sammen mennesker/samfunn, landskap og naturmiljø, økosystemet, sunn sosial og åndelig utvikling og identitet. (Porsanger & Guttorm, 2011, s. 21)

Porsanger og Guttorm skriver at *birgejupmi* ivaretar menneskers fysiske, mentale og sosiale helse og knytter individers og lokalsamfunns relasjoner til og ressursutnyttelse av et landskap.

Aikio (2010) skriver om *birgejupmi* som det å ha motivasjon og vilje til å utvikle sine evner. Det er ikke nok å vite hva som er rett og galt, men man skal også vise det gjennom handling. Det å klare seg er verdigrunnlaget for et godt liv og mestringsstrategi for å forholde seg til endringer som man møter senere i livet. I samisk språk og tenkemåte har man mye mer fokus på endringer og prosesser enn i den vestlige verden.

Figur 3.1

Samisk kommunikasjonsmodell

Med bakgrunn i den samiske *birget/birgejubmi*-filosofien, har vi utviklet en samisk kommunikasjonsmodell med seks delvis overlappende sirkler som viser til sentrale elementer i samisk kommunikasjon. For det første handler det om verdier som ligger til grunn for *árvvoštallat* (vurdere, reflektere) (Aikio, 2010). Individets selvstendighet og selvbestemmelse (Balto, 1997) samt ønsker om *iešbirget* (klare seg) er svært viktige i den samiske kulturen som har en nær tilknytning til det å høste og leve av naturen (Henriksen, under publisering b; Henriksen & Larsen, 2023; Sametinget, 2016). Vi har i denne boka trukket frem eksempler på *iešbirget* verdier/kunnskaper/egenskaper som *staddil* (tålmodighet), *áicil* (evne til å oppdage), *deaivvil* (evne til å finne frem), *sealgil* (kunne ta initiativ), *doaimmas* (kunne jobbe hardt og lenge) samt *vuohkkái ja searravuohhta* (nevenyttig og praktisk anlagt). I reindriften har reineieren

selvbestemmelse over egen reinflokk. Men dette kan skape utfordringer for *siidaen*/distriktet som er det kollektive organet som har rettigheter til reinbeitet. Dette må den enkelte reieneier ta hensyn til gjennom *birgehallasat* (det å klare seg med de andre). Eksempelvis non verbale væremåter som *steaddát* (tilbakeholden, taus), *mohkkastit* (indirekte), *dustet* (la gjesten introdusere seg selv) og *reidestit* (gjøre klar til nestemann/-kvinne). Det er derfor viktig at *siidaens* organisering og evne til samarbeid ikke trues av interne, ikke-akseptable væremåter som kan bidra til manglende håndtering av uenighet og konflikter. *Birgehallasat* bidrar til å opprettholde *siidaen* (Henriksen & Hydle, 2018) og storfamilien (Henriksen, 2015) som samiske kollektive organer.

De neste trinnene i en samiskorientert forståelse av kommunikasjon, er begrepet *gulahallasat* og *ságastallasat* om den enkeltes evner til kommunikasjon med andre. *Gulahallasat* betyr «høre med», altså en kommunikasjonsform der den ene parten henvender seg til den andre for å høre med den andre part, siden det er den andre ut fra ønsket om selvbestemmelse, som selv skal ta avgjørelser. Denne formen skjer gjerne indirekte der man unngår å kritisere den andre og ikke minst ivaretar individets rett til selvbestemmelse ved forslagsvise konklusjoner. Ved slike henvendelser må man også huske på dette med *dustet*, det vil si at verten avventer og lar gjesten introdusere seg selv og sitt ærend. Om *gulahallasat* skriver Else Boine (2005, 2012) at samer helst unngår direkte øye til øye kommunikasjon. Hun viser også hvordan samiske menn helst foretrekker å sitte side ved side (*balddalagaid*) når de snakker med hverandre. Det kan være rundt bålet, i badstua, i bilen eller andre steder hvor kommunikasjon side ved side er naturlig. Når det gjelder *ságastallasat* erfarer vi at taushet synes å være en viktig del av samtalen. Møllersen (2009) skriver at i norsk kultur oppfattes gjerne at den som tier, samtykker. I samisk kultur forstås dette som motsatt, nemlig at man ikke er enig eller trenger mer tid før man svarer. Taushet kan også avslutte en samtale. Vi viser til eksempler der den ene samtaleparten tilsynelatende drar av gårde uten å si noe mer. Dette kan oppfattes av en ikke samisk som både uferdig og uhøflig. Men egentlig følger han/hun sin kommunikasjonsform ved at han/hun som gjest har fremsagt sitt ærend og ansett hensikten med dette besøket som gjennomført. I nordnorsk kontekst bruker man begrepet «begynne å slutte». Vi tror at dette har røtter i den samiske kommunikasjonsformen om at taushet også kan avslutte en samtale. En som kan de kulturelle kodene, vil kanskje ha registrert gjennom atferd eller utsagn, at den besøkende har signalisert «begynnelsen til slutten» for dette besøket og at handlingen der man reiser seg og

drar, er en varslet slutt. Manglende bevissthet om slike forskjeller kan skape misforståelser og bidra til misforståelser, økt uenighet og muligheter for flere konflikter. Vi erfarer også at mange samer foretrekker parvise samtaler og synes å ha motstand mot plenumssamtaler som involverer flere personer, for eksempel konfliktrådenes stormøter eller barnevernets bruk av familieråd.

Den neste fasen (her må det understrekes at det er glidende overganger mellom fasene) knyttes til begrepet *soabadallat*. Innen samisk kommunikasjon omtales *soabadallat* eller *soabadit* som det å enes eller det å kunne holde fred med hverandre. Viktigheten av det kollektive i form av et utvidet slektskap eller *siida*-tilhørighet står sentral i samisk tenkning. Turi og Bals (2008) skriver at gjennom tidene har det å komme overens med andre og med naturen (*soabalašvuohta*) vært en viktig samisk verdi. Å ta opp ubehagelige ting kan utfordre viktigheten av å komme overens. Da lar man heller være å snakke om det ubehagelige.

Vuollanit (gi seg) og *soddjil* (bøyelig, unngå konfrontasjon) er to måter å unngå konflikter på. Boine (2007) viser til begrepet *vuollanit* som en strategi der man gir seg eller trekker seg tilbake for å unngå at en uenighet utvikler seg til konflikt. Hun omtaler dette som en fornuftig strategi som må gjøres på rett måte. I samisk kommunikasjon bør man også unngå å kommandere. Å be noen om å gjøre noe, anses som brudd på verdiene om at individet selv skal oppdage hva som skal gjøres og helst gjøre det. Gerhardsen (2010b) trekker også frem at i samisk kommunikasjon skal man helst ikke fremheve seg selv, skryte eller anse seg som bedre enn andre.

De seks sirkelene kan sies å utgjøre en form for samisk kommunikasjons-tradisjon, se kapittel 5. Ved at vi også trekker frem ydmykelse, skammens kompass og meklings- og sosial læringsteori og drøfter utfordringer i samiske områder knyttet til det å hente inn «eksperter» eller eksterne meklere, håper vi at boka kan bidra til å gi et innhold til den siste sirkelen, *soabahallan*. I boka diskuterer vi at motstanden mot å søke eksternt bistand også kan forstås i et postkolonialt perspektiv der den samiske minoriteten under fornorskningen har mange traumatiske og ydmykende erfaringer i møter med majoritetsrepresentanter slik den norske Sannhets- og forsoningskommisjonen har dokumentert (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023). I tillegg har vi vist til det praksisfellesskapet som samisk sedvane utgjør. Den kommer tydelig frem for eksempel i reindriften og krever spesielle ferdigheter i kommunikasjon og konflikthåndtering. Vi viser også til metoder som kan bidra til å forenkle og redusere vanskelige kulturmøter samt forebygge og løse konflikter.

3.2 Konfliktforståelse

Vi anvender en konfliktforståelse som bygger på to ulike teoretiske og praktiske grunnlag. Begge bygger på aktivt deltakende medlemskap. Det ene grunnlaget handler om hvordan konflikter kan omvandles, forandres, det vil si transformeres, selv innen svært ulike samfunnssektorer. Det felles målet er å inkludere folk i demokratiske prosesser som skaper velferd og trygghet (Elliott, 2011; Lederach, 1995; Lederach, 2005). En slik tilnærming fra konflikt til gjenoppretting og rettferdighet (gjenopprettende rett, hentet fra engelsk *restorative justice* (RJ) sprer seg nå inn i organisasjoner – i både offentlige og private sektorer. Det ses som en effektiv måte å skape dialog på mellom ulike kunnskapsområder og praksisfelt og samtidig et redskap til bevisstgjøring om god konflikthåndtering og godt arbeidsmiljø. RJ vokste frem som et alternativ til straffesystemet (Aertsen, 2004; Aertsen et al., 2006; Braithwaite, 2002; Braithwaite & Braithwaite, 2001; Christie, 1997). Marshall (1996, s. 17) definerer RJ som:

a process whereby all the parties with a stake in a particular offence come together to resolve collectively how to deal with the aftermath of the offence and its implications for the future.⁷

I Norge er det konfliktrådene og deres bruk av ulike meklingsmodeller (topartsmekling, stormøte, indirekte mekling og så videre) som er de fremste representantene for RJ-tenkningen. Innenfor RJ-forståelsen er man opptatt av anerkjennelse av krenkelser før eventuell forsoning og reparasjon. Ellingsen og Skjefstad (2015) skriver at anerkjennelsesbegrepet er et nøkkelord i møte med sosial ulikhet og sosial urettferdighet. De viser til den tyske sosialfilosofen Axel Honneth (2008) som skriver at kjærlighet, rettigheter og solidaritet er de tre grunnleggende anerkjennelsesformene. I den privates sfære som hjem og familie, uttrykkes anerkjennelse i form av kjærlighet. Krenkelsene kan være kroppslige. Men anerkjennelse utkjempes også i rettighetsfæren der det handler om respekt for statusen til et individ og/eller en gruppe. Her kan kren-

7 en prosess der alle partene med en eierandel i et bestemt lovbrudd kommer sammen for å løse kollektivt hvordan de skal håndtere ettervirkningene av lovbruddet og dets implikasjoner for fremtiden. (vår oversettelse)

kelsene være nektelse av rettigheter. Og ifølge Honneth foregår kampen om solidaritet som anerkjennelsesform også i det kollektive felleskapet, både som individ og gruppe. Nedverdiggelse kan være en krenkelse i solidaritetsfæren.

Innen barne- og familievernet kan man definere bruken av familieråd som RJ. Familieråd er en metode som har hentet sin inspirasjon fra maoriene og deres *Hui*-prosess (Drewery et al., 1998; Durie, 1994; Waldegrave et al., 2003). Inspirasjon er også hentet fra aboriginene i Australia, blant annet *Transformative Justice* (Moore & McDonald, 2002) og *Wagga Wagga*-modellen som Havnen og Christiansen (Havnen, 2014) viser til med referanse til Fox (2004) der også politiet som etterforsker et lovbrudd, kan koordinere forhandlingene mellom lovbryster og offer. Den vestlige barnevernsmodellen er mer instrumentelt anlagt blant annet ved at barnevernet gir familierådet et mandat. Det oppnevnes en nøytral tilrettelegger, og tanken bak familieråd er å la dem som er berørt av problemene, komme med forslag til løsninger. I New Zealand brukes familieråd også innen justissektoren, i skolen og i lokalsamfunnene (Morris, 2004). Metoden som er brukt blant maoriene og aboriginene, synes også å ha mer fokus på prosesser og ritualer (Henriksen, 2004b).

Det andre grunnlaget omfatter sosiale læringsystemer og praksisfellesskap i læring (social learning systems and communities of practice (Dysthe, 2001; Lave, 1991; Wenger, 1998; Wenger, 2000), hentet fra sosialpedagogisk lærings- og formidlingsteori. Også stress- og kommunikasjonsteori fra sosialpsykologiske fagområder er med i dette grunnlaget. Målet er å skape en læringsprosess i fellesskap om dagens og fremtidens behov, samtidig som det er en kreativ prosess i felles kunnskapsutvikling. Læring ses både som et perspektiv på sosiale systemer og deres praksiser, og som en produksjon av sosial struktur og praksis.

3.3 Ikke-krenkende kommunikasjon

Konflikter oppstår gjerne i stress-situasjoner, og konflikter bidrar til høyt stressnivå, både hos konfliktpartene og som oftest også i nærmiljøet rundt. Når vi befinner oss utenfor vår tålegrense for stress, toleransegrense, har vi lettere for å ty til krenkende kommunikasjon (Rosenberg, 2018). Dette er en ugunstig og

negativ måte å kommunisere på. Den måten vi enkelte ganger uttrykker oss på, ved å bedømme, dømme og kritisere, blir kalt ulve-, jerve- eller sjakalspråk, fordi vi så ofte «biter hodet av oss selv og andre» med denne måten å snakke på; vi sårer andre. «Jerven» har søkelys på feil og mangler hos andre, venner, familiemedlemmer eller kolleger. «Jerven» kan derfor lett skape frykt, skyldfølelse eller skam hos dem rundt seg. Grunnen er at «jerven» er kritisk, angriper, anklager og bedømmer andre *personer*, i stedet for *saken* det dreier seg om.

Ikke-krenkende kommunikasjon (*Non-violent communication*) knyttes til psykologen Marshal Rosenberg. Vi omtaler dette også som sjiraffspråk eller empatisk språk. Rosenberg bruker sjiraffen som bilde fordi sjiraffen har et stort hjerte og en lang hals som gir både oversikt og gjennomtenkte svar. Sjiraffen symboliserer motet til å stikke frem halsen og å bruke sitt store hjerte; uttrykke det som er sant for en selv – og lytte med sine store ører til den andre med empati, det vil si uten å kritisere eller bedømme. En sjiraff uttrykker sitt standpunkt tydelig og saklig uten normative vurderinger. Sjiraffspråket bygger på empati. Det dreier seg om å lytte aktivt og søke å roe ned dersom den eller de andre er opprørt, og be den andre om å gjenta seg selv eller be personen gjenta hva du har sagt. Sjiraffen er opptatt av hva andre personer tenker og føler, og ønsker å jobbe sammen med den eller de andre for å bidra til å skape en konstruktiv kommunikasjon og samarbeid. Sjiraffen vet at det finnes flere «sannheter», og at virkeligheten er mer nyansert enn bare rett eller feil, riktig eller gal.

3.4 Ydmykelse og skam

Men krenkende kommunikasjon, konflikter, trusler og vold kan også forklares ut fra det å bli ydmyket eller bli satt i en skammens posisjon. Den tyske psykologen Lindner (2002, s. 1) definerer ydmykelse som:

Ydmykelse er en påtvunget nedvurdering av en person eller gruppe gjennom en undertrykkende prosess som ødelegger personens og gruppens verdighet. Å bli ydmyket er å bli plassert i en situasjon som motarbeider personens og gruppens interesser på en nedverdiggende og ødeleggende måte. Den som blir utsatt for slike ydmykelser, tvin-

ges inn i en situasjon med underdanighet eller underkastelse (vår oversettelse). (Lindner, 2002, s. 1)

Ifølge George (2011) er skam og ydmykelse en kommunikasjonsbasert affekt som oppstår fordi skam forstyrrer eller forhindrer de positive affektene: interesse, spenning, glede og fornøyelse. Berg (2012) skriver at vår medfødte evne til å kjenne skam har alltid vært der. Det vi alltid merker, er dens ubehag enten det oppleves som mild pinlighet hvor det beste forsvaret er å le den bort, eller som et jordskjelv som ubønnhørlig slår oss i bakken. Men skam kan ikke oppstå når vi er kalde eller likegyldige, men bare når vi bryr oss om noe. Skam kan komme når vi blir avvist av noen vi liker.

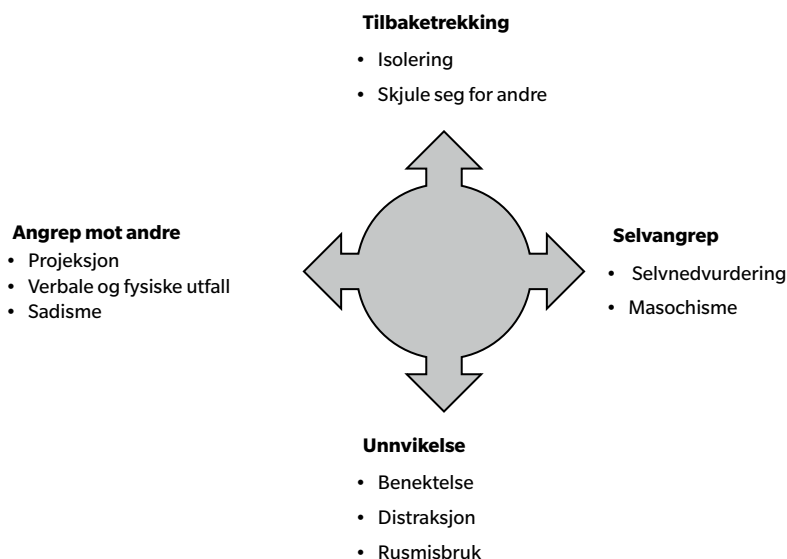
Skam kan også arves. For mange samer er det knyttet mye skam til for- forskningen: skam over at mange har mistet det samiske språket, skam over at mange foreldre i beste mening valgte å snakke og lære barna sine norsk språk og skam knyttet til møter med skolen hvor deres kulturbakgrunn ikke ble anerkjent, men fortiet, nedvurdert og forsøkt fjernet. Det å lytte og skrive ned slike krenkelsesfortellinger for å anerkjenne krenkelsene, jf. rapporten til den norske Sannhets- og forsoningskommisjonen (Sannhets- og forsoningskommisjonen, 2023).

For å forstå reaksjonene til den eller dem som utsettes for ydmykelser og skam, har Nathanson (1992) konstruert «*the compass of shame*» eller på norsk *skammens kompass*. Skammens kompass (Berg, 2012) er et redskap som angir fire forskjellige menneskelige forsvarsmekanismer for å håndtere ydmykelse og påført skam som kan oppstå ved omgivelsenes manglende anerkjennelse, f.eks. av etnisk identitet. For det første gjennom tilbaketrekking ved å flykte eller skjule seg for å unngå skammen eller for å slippe å «tape ansikt». For det andre kan man unnvike ved å benekte skammens eksistens eller forsøke å slippe unna, for eksempel ved bruk av rusmidler som en slags selvmedisinering. Rusen gir en kortvarig følelse av å håndtere følelsene. Men søken etter en mer permanent håndtering kan skape avhengighet. Dette er mer passive reaksjoner, det som i tilknytning til *toleransevinduet* (Nordanger & Braarud, 2014) omtales som hypoaktivering (nedstemthet, tomhet, fjernhet og reaksjonsløshet). De to andre måtene å reagere på er innen det som kalles for hyperaktivering slik som uro, aggresjon eller utagering. For det første kan fokus rettes mot en selv ved for eksempel selvangrep eller selvskading. Vedkommende søker å kontrollere den påførte ydmykelsen eller skammen

ved å forsøke å kontrollere selvførdømmelsen. Eller ved at man bebreider eller kanskje til og med fysisk angriper andre. Skammen kjennes lettere eller statusen forbedres ved å rette fokus mot en annen. Målet med atferden å fjerne skammen ved å påføre (eller overføre til) andre den skammen vi ikke selv kan tåle. Gilligan (2000, s. 223) skriver om hvordan den mest effektive stimuleringen til vold er følelsen av skam [...] all vold er et forsøk på å erstatte skam med selvtillit.

Figur 3.2

Skammens kompass

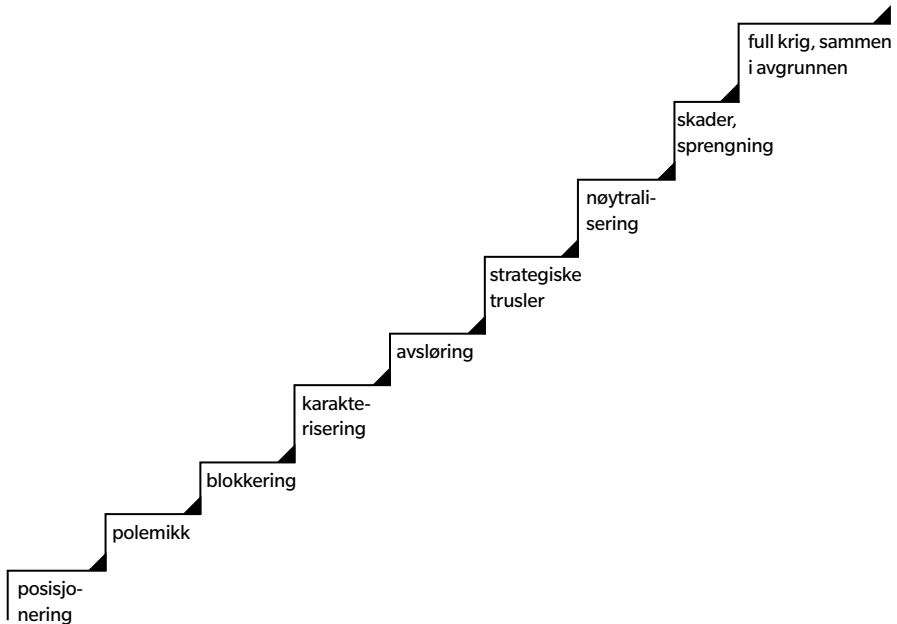
3.5 Konflikttrappa

Konfliktforståelse handler ikke bare om stress, skam og ikke-krenkende språk. Ofte er det vanskelig for partene å bli enige, men et mål kan være at partene blir enige om hvordan de skal være uenige. En måte å forholde seg

til disse utfordringene på, er å bruke den østerrikske antropologen Friedrich Glasls konflikttrapp (Glasl, 1997).

Figur 3.3

Glasls konflikttrapp

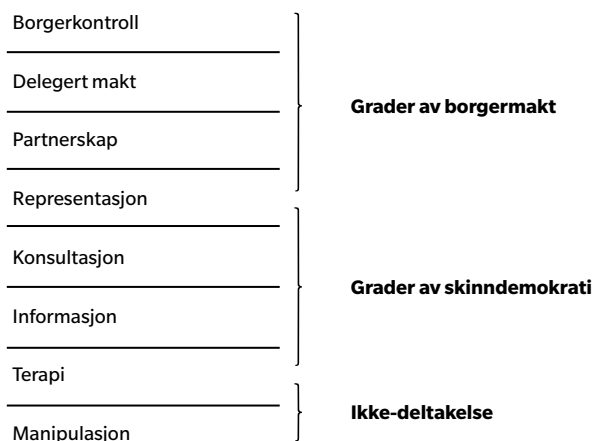
Glasls konflikttrapp viser stadiene i en konfliktutvikling fra diskusjon og posisjonering til full krig der partene drar hverandre sammen ned i «avgrunnen». Det er ni typiske stadier: Fra én til tre kjennetegnes ved at det er mulighet for lokal konfliktløsning. Partene er villige til å diskutere saklig sine syn og meninger, og partene er fremdeles på saksnivå. Stadiene fem til syv involverer offentlig forvaltning eller andre tredjeparter. Dette vil i reindriften innebære for eksempel at Konfliktrådet kunne bli kontaktet, eller at Statsforvalteren treffer vedtak om meklings etter reindriftsloven § 73. Konflikten har på dette nivået økt i styrke og omfang, og partene ser på hverandre som motparter. Partene ønsker å vinne over den andre, og konflikten har gått fra å handle om sak til person, eller begge deler.

Stadium åtte og ni involverer domstolene. Konflikten beskrives som uopprettelig. Partene tar alle midler i bruk for å vinne over motparten, og kun en rettskraftig dom kan avklare hvem av partene som «vinner konflikten». Vi skriver «vinner» fordi det er sjelden at rettssaker løser konflikter, men vi erkjenner at i konflikter om land og vann og beiterettigheter, er domstolene kanskje rette instans for å fastslå bruks- og eierrettigheter (Sætra, 2024).

Dernest kan Sherley Arnsteins deltagesstige ses som et slags grunnredskap for å organisere håndteringen av konflikten (Arnstein, 1969) fra liksom-deltakelse til full medbestemmelsesrett. Arnstein var byplanlegger, og stigen ble publisert i et plantidsskrift. Den tok utgangspunkt i hvordan ulike former for planprosesser mer eller mindre tillot befolkningens deltakelse i utviklingen av selve planprosessen og derved resultatet av den, det vil si selve planen og gjennomføringen av den.

Figur 3.4

Arnsteins deltagesstige

Første og annet trinn er ikke-deltagelse, basert på enten terapi eller manipulasjon. *Terapi*-begrepet ble brukt som en metafor for hvordan mange pasienter tidligere ble møtt, særlig innen rusomsorgen og i psykisk helsevern. I dag oppfatter vi terapi-begrepet annerledes fordi brukermedvirkning har fått økende fokus i helse- og sosialtjenestene, men fremdeles opplever en del brukere at de ikke deltar når beslutninger tas. *Manipulasjon* er noe mange deltakere eller

brukere opplever i praksis ved at de blir passivisert ved ekspertenes bruk av begreper og modeller som ikke forklares eller som tas for gitt. Brukere eller deltakere kan ofte mangle utdanning og kompetanse til å delta på likeverdig måte. Modeller, begrepsbruk og konteksten for disse må forklares, og det må klarlegges at det er enighet mellom alle deltakerne om kontekst, begrepsbruk og modell som de diskuterer eller forhandler om.

Det tredje, fjerde og femte trinn dreier seg om grader av legitimering, knyttet til informasjon, konsultasjon og representasjon. Trinn seks, syv og åtte handler om ulike grader av borgermakt: partnerskap, delegert makt og innflytelse og full medbestemmelse eller borgerkontroll. En mekling bør holde seg innenfor trinnene 3–8. Informasjonsflyt i meklingen er helt sentralt. Forberedelsesdelen anses svært viktig slik at begge parter er klar over hensikten med meklingen.

3.6 Møter mellom mennesker i konflikt og dialogiske praksiser

Både skammens kompass, konflikttrappa og deltakelsesstigen er redskaper som forenkler forståelsen og håndteringen av konflikter som både historisk og i nåtid er kompliserte. De kan inneholde mange ukjente variable og parter som dukker opp, og som gjør det umulig å ha tilstrekkelig oversikt. Møter mellom mennesker i konflikt bør dermed forberedes og ledes av én eller to erfarne tilretteleggere. Vi har gode erfaringer med å ha to tilretteleggere, det vil si en hovedmekler som har primærkontakt med partene, mens medmekleren fungerer som en veileder og samtalepartner til hovedmekler, slik at de i felleskap finner de neste trekkene i prosessen. Tilretteleggerne sørger for kunnskapsbasert deltakelse, åpen refleksjon og dialog etter et spesielt skjema eller mønster som inneholder elementer fra Glasl, Rosenberg og Arnstein som vi har beskrevet over. Men gjenopprettende praksis gir også muligheter for tilrettelagte møter med færre deltakere. Det gjør også indirekte mekling dersom partene i utgangspunktet ikke ønsker eller orker å møte hverandre. Begge formene krever forarbeid og tilrettelegging for at partene skal kunne møtes eller bli enige uten å møtes. Et mål med meklingen kan dessuten være

å oppnå enighet om hvordan man skal være uenig, et uenighetsfellesskap. Denne type mekling er krevende. Konfliktrådene har derfor rutiner både for debriefing av tilretteleggerne/meklerne og ettersamtale med partene ved behov, inntil for eksempel ett år i etterkant av meklingen.

Konflikt, konflikthåndtering og mekling er verken verdinøytralt eller felles forstått på tvers av sosiale, kulturelle og etniske skillelinjer. Temaområdet konflikthåndtering, mekling og gjenopprettende eller forsonende praksis (*restorative practice*) er et aktuelt fagfelt på tvers av fag og disipliner. Vi erfarer at det etterlyses konkrete kunnskaper og perspektiver på konflikthåndtering og forsonings- og lindrende arbeid i både helse-, sosial- og justissektorene i vårt samfunn. Tenkning og praksis som handler om gjenoppretting og forsoning mellom mennesker på et lokalt nivå, i et lokalsamfunn, begynner nå for alvor å påvirke helt ulike samfunnsinstitusjoner, langt utenfor justisområdet – internasjonalt og nasjonalt.

I Norge har vi minst tre ulike meklingsinstitusjoner som reguleres av rettsinstanser: Rettsmekling, Jordskifteretten og Forlikrådet. Ved disse tre meklingsinstitusjonene er det enten profesjonelle dommere eller lekfolk som kan avsi dom (som vel og merke kan ankes til ordinær domstolshåndtering), hvis ikke partene blir enige eller oppfyller avtalen. De skiller seg fra for eksempel mekling i Konfliktrådet, Barnevernets familieråd, Trygg Lærings skolemekling eller Røde Kors gatemekling, ved at en avtale eller mangel på avtale utelukkende er opp til partene. Disse fire meklingsinstitusjonene brukes med noen variasjoner på tvers av landegrensar, etniske, sosiale og kulturelle skillelinjer. Felles grunnelementer er:

1. frivillighet – men mange er for dårlig informert eller forberedt på hva som skal skje og sier derfor nei
2. lokal forankring
3. gode forberedelser før møter
4. at følelser er like viktige som fakta
5. at prosessen og relasjonen mellom partene er like viktig som resultatet
6. at partenes *behov* er sentrale i konflikten og i håndteringen av den
7. at partene selv har viktige kunnskaper om hva som er best for dem, og at dialog mellom partene som er i konflikt, kan åpne opp for nye perspektiver og følelser av hva som er best

8. at en tilrettelegger/mekler må være inkluderende, ha fokus på relasjonen mellom partene, erkjenne forskjellen mellom å være dommer eller én som stiller diagnoser på den ene siden og mekler på den andre siden. Tilretteleggeren/mekleren må praktisere forutsigbarhet, trygghet og empati for begge/alle parter, kjenne sine egne styrker og svakheter og være «multipartisk», det vil si forstå og bygge på behovene hos begge/alle parter i konflikten og tenke langsiktig

Sett i lys av den teoretiske sammenhengen som vi utvikler i denne boka, innebærer dialog både en innstilling, en ferdighet, en praksis, en etisk holdning, et menneskesyn, et verdensbilde og et resultat, det vil si både en epistemologi og en ontologi. De fleste samfunnsfelt og institusjoner i vårt samfunn er bygget på monolog; det vil si «noen» (politikere, dommere, fageksperter, terrorister, tradisjoner) har makt eller tar makt til å avgjøre hvordan ting og mennesker skal være eller handle. En grunnleggende og truet verdi i et demokrati er at denne makten skal være folkeflertallet. En annen og grunnleggende truet verdi er mindretallsvernet, jf. menneskerettighetene. En dialogisk praksis bygger på et mindretallsvern og en demokratisk sinnelagsetikk. Målet er at flest mulig stemmer kommer mest mulig til orde, og at avgjørelsene som fattes skal skade minst mulig og gagne flest og best. For at mindretallets deltakelse er reell, må mindretallet også ha kapasitet til å delta på lik linje med majoriteten slik både det norske Sametinget og Samerådet påpeker (Hermann et al., 2023; Risberg, 2024).

Denne tenkningen om dialogisk praksis er gjennomført på flere felt i Norge i dag som igjen hører til et stort og nytt internasjonalt forsknings- og praksisfelt: gjenopprettende praksis eller gjenopprettende rett (Aertsen et al., 2006; Foss & Hydle, 2017; Henriksen & Hydle, 2016; Hydle, 2017; Hydle & Seeberg, 2017; Vanfraemchen, 2010). (Se også for eksempel publikasjonene innen det internasjonale prosjektområdet ALTERNATIVE⁸). Det norske konfliktrådet er ett av de første eksemplene på at gjenoppretting av skade blir vektlagt fremfor straff. Forsoning er mer helende og frigjørende for alle parter enn soning. De siste 20 årenes forskning på dette feltet har vist effektiviteten i metodene som har utviklet seg, både i sivile og strafferettslige konflikter.

8 <http://www.alternativeproject.eu>

Metodene innen gjenopprettende praksis blir i dag innarbeidet i barnehage, skole, universiteter, strafferett og sivilrett i mange land, og i organisering og ledelse i næringslivet (for eksempel i arbeidslivskonflikter). Her finner vi også familieråd som praksis og metode i både barne- og familievernarbeidet i norske kommuner.

